

Ευπαλίνειο Όρυγμα: Ένα θαυμαστό έργο της αρχαίας μηχανικής αποδίδεται στο κοινό

«Είναι μια εμπειρία ζωής η διάβαση του Ευπαλίνειου ορύγματος. Ας δώσουμε στους εαυτούς μας τον χρόνο να αφουγκραστούμε το μνημείο. Ας ακούσουμε τι έχει να μας πει για τους αρχαίους και για τους σύγχρονους μηχανικούς. Η γνωριμία με το Ευπαλίνειο είναι μια εμπειρία ζωής». Με αυτά τα λόγια η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού Λυδία Κονιόρδου υπογράμμισε (24 Απριλίου 2017) τη σημασία που έχει το άνοιγμα για πρώτη φορά στο κοινό του Ευπαλίνειου Ορύγματος, το οποίο θα είναι στο εξής επισκέψιμο σε ολόκληρο το μήκος του, δηλαδή σε μήκος 1036 μέτρων σκαμμένων μέσα στο βουνό που δεσπόζει πάνω από το Πυθαγόρειο της Σάμου. Η υπουργός ανακοίνωσε ότι υλοποιήθηκε πλέον το βασικό τμήμα της μελέτης που ενέκρινε το Υπουργείο Πολιτισμού για την Αποκατάσταση, Συντήρηση και Ανάδειξη του Ευπαλίνειου Υδραγωγείου, κεντρικό τμήμα του οποίου αποτελεί το όρυγμα, η σήραγγα δηλαδή απ' όπου περνούσαν οι πήλيني αγωγοί του νερού.

Το Ευπαλίνειο Υδραγωγείο σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε γύρω στα 550 π.Χ. για να υδρεύσει - με ασφάλεια και υψηλές προδιαγραφές υγιεινής - την αρχαία πόλη της Σάμου, δηλαδή το σημερινό Πυθαγόρειο. Και λειτούργησε με επιτυχία για 1.100 χρόνια. Η μοναδικότητά του οφείλεται στο «αμφίστομο όρυγμα» του -έτσι το αναφέρει ο Ηρόδοτος- που λαξεύτηκε στον βράχο κατά την αρχαιότητα από δυο συνεργεία, τα οποία ξεκίνησαν το ένα από τη βόρεια και το άλλο από τη νότια πλευρά, και συναντήθηκαν στο μέσον της διαδρομής. Πρόκειται για ένα από τα σπουδαιότερα παγκοσμίως μνημεία ανθρώπινης δεξιοτεχνίας και κατασκευαστικής ικανότητας. Γι' αυτό και από το 1992 έχει περιληφθεί στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Είναι ένα σύνθετο τεχνικό έργο που περιλαμβάνει εκτός από το όρυγμα, και δεξαμενή, προσαγωγό και υπόγειο αστικό αγωγό. Η αφετηρία του βρισκόταν σε φυσική πηγή κοντά στη σημερινή περιοχή των Αγιάδων.

Η συστηματική ανασκαφή του Ευπαλίνειου πραγματοποιήθηκε το 1971-73 από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών. Διευθυντής του τότε ήταν ο Ulf Janzen, ενώ ο Herman Kienast ήταν εκείνος που έκανε την πρώτη εμπειριστατωμένη μελέτη του. Όμως, από τα μέσα του '70 μέχρι τα τέλη του 2013, για 40 χρόνια, το μοναδικό τμήμα του ορύγματος που ήταν επισκέψιμο, ήταν τα

πρώτα 130 μέτρα από τη νότια είσοδό του. Εκπονήθηκε, λοιπόν, από τη διεπιστημονική ομάδα της ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟΣ ΑΕ και την ΕΔΑΦΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ, μελέτη για την αποκατάσταση και ανάδειξη του μνημείου, η οποία εγκρίθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού. Και το 2012 εντάχθηκε στο επιχειρησιακό πρόγραμμα του ΕΣΠΑ 2007-2013.

Στα τέλη του 2013 ξεκίνησε η υλοποίηση του βασικού τμήματος της μελέτης που αφορούσε στο Όρυγμα και την αρχαία Δεξαμενή. Το έργο κόστισε συνολικά 3,1 εκατομμύρια ευρώ και σήμερα είναι πλέον επισκέψιμο το σύνολο των 1036 μέτρων της σήραγγας. Ήδη προσλήφθηκαν πέντε φύλακες με επτάμηνες συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου και στο προσεχές διάστημα το έργο θα αποδοθεί στο κοινό. Έχει εξασφαλιστεί η ευστάθεια της σήραγγας/ορύγματος, συντηρήθηκαν οι λίθινες επενδύσεις της, τοποθετήθηκαν μεταλλικές σχάρες στα ανοιχτά τμήματα της τάφρου που διατρέχει το όρυγμα, κατασκευάστηκαν προστατευμένοι διάδρομοι επίσκεψης και εγκαταστάθηκε σύστημα ήπιου φωτισμού.

Είναι σημαντικό το ότι επ' ευκαιρία των εργασιών αποκαλύφθηκαν ευρήματα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως κτηριακά κατάλοιπα, επιγραφές των αρχαϊκών χρόνων και πλήθος κινητών αντικειμένων, νομίσματα της βυζαντινής περιόδου και οστά ζώων που εμπλουτίζουν την επιστημονική

Ευπαλίνειο Όρυγμα. Άποψη της σήραγγας (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

τεκμηρίωση της κατασκευής και της λειτουργίας του μνημείου σε όλη την ιστορία του.

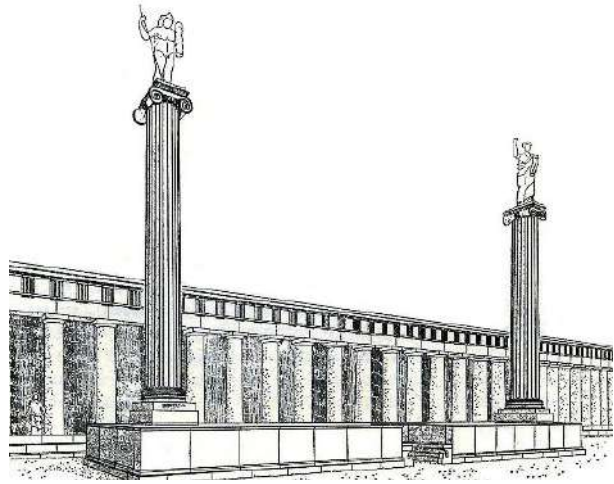
Η σημερινή αποκατάσταση, συντήρηση και ανάδειξη του Ορύγματος και της αρχαίας Δεξαμενής πραγματοποιήθηκε χάρη σε ευρεία συνεργασία φορέων. Η επίβλεψη έγινε από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων (ΔΑΑΜ). Την αρχαιολογική εποπτεία των παρεμβάσεων είχε η Εφορεία Αρχαιοτήτων Σάμου-Ικαρίας και ο Προϊστάμενος Π. Χατζηδάκης. Απ' την πλευρά της, η Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ) υλοποίησε με αυτεπιστασία το υποέργο της συντήρησης των λίθινων επιφανειών και επιγραφών του Ευπαλίνειου Υδραγωγείου, με υπεύθυνες την Δ. Παπαϊωάννου και την Αικατερίνη Ευθυμίου.

Το Ευπαλίνειο γίνεται έτσι ένας από τους πιο συναρπαστικούς αρχαιολογικούς προορισμούς της χώρας. Και μαζί με το Ηραίο, που εντάσσεται επίσης στον κατάλογο της UNESCO και είναι οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος, δίνει δυναμική σε ένα λαμπρό σύνολο μνημείων, στο οποίο περιλαμβάνονται η Αρχαία Ακρόπολη (στην κορυφή του βουνού), τα Αρχαία Λατομεία (δίπλα σχεδόν στο μονοπάτι βόρειου-νότιου στομίου) και τα κατάλοιπα της αρχαίας Σάμου (Πυθαγόρειο).

Αναστήλωση του κίονα του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων στην Ολυμπία

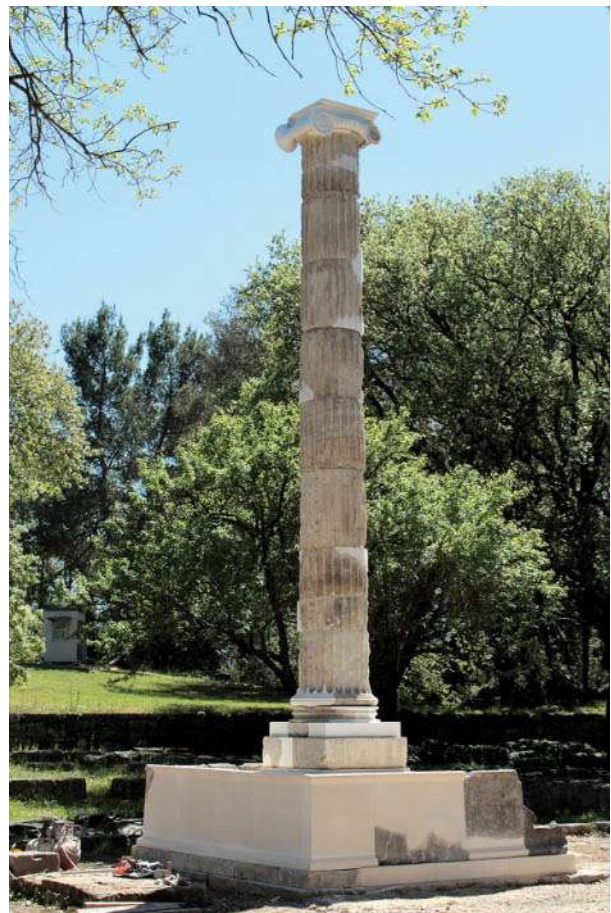
Στον Αρχαιολογικό Χώρο της Ολυμπίας αποδόθηκε στο κοινό (26 Απριλίου 2017), παρουσίας της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού Μαρίας Ανδρεαδάκη Βλαζάκη, ο αναστηλωμένος βόρειος κίονας του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων. Η ιστορία του έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Κατά την ταραγμένη περίοδο των Διαδόχων που ακολούθησε τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και τις διαμάχες τους για την κυριαρχία της Ελλάδος, η νέα δυναστεία των Πτολεμαίων, με έδρα της την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, προχώρησε γύρω στα 270 π.Χ. στην ανέγερση μνημείου μπροστά στη Στοά της Ηχούς στην Ολυμπία.

Με σκοπό την προβολή των ηγετών της στη συνείδηση των προσκυνητών του ιερού της Ολυμπίας, κατασκευάστηκε κρηπίδα, πόδιο μήκους περίπου 20μ. και πλάτους 4μ., και στις γωνίες της ανηγέρθησαν δύο ιωνικοί κίονες ύψους περίπου 9μ., όπου τοποθετήθηκαν, αντίστοιχα, τα αγάλματα του Πτολεμαίου Β΄ Φιλάδελφου και της αδελφής και συζύγου του Αρσινόης. Το τιμητικό αυτό ανά-

Αναθηματικό μνημείο Πτολεμαίων στην Ολυμπία. Σχεδιαστική αναπαράσταση (ΥΠΠΟΑ).

θημα, ένα από τα λαμπρότερα του είδους του στο ιερό, εντάσσεται στον σπάνιο τύπο αναθηματικών μνημείων με δύο μεμονωμένους κίονες στα άκρα του. Το επιτυχές αποτέλεσμα του πρόσφατα αναστηλωμένου βόρειου κίονα, οφείλεται στην άριστη συνεργασία του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών με τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και την

Ο αναστηλωμένος κίονας του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων στην Ολυμπία (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Η στιγμή της τοποθέτησης του κιονόκranου του κίονα του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας, κατόπιν ευγενούς χορηγίας του Ιδρύματος Regula Pestalozzi. Το γεγονός αυτό εντάσσεται σε ένα γενικότερο πρόγραμμα που ξεκίνησε το 2004 με την αναστήλωση τμήματος της εισόδου του Φιλιπείου, με τον επαναπατρισμό μάλιστα αρχιτεκτονικών μελών από το Βερολίνο, καθώς και την αναστήλωση των κίωνων και αυτών στην περιοχή του οπισθόδομου του Ναού του Διός (2012), σε συνδυασμό με τις πραγματοποιηθείσες εργασίες διαμόρφωσης νέας εισόδου στον αρχαιολογικό χώρο, την ανασκαφή και ανάδειξη μεγάλου τμήματος του Γυμνασίου και τις στερεωτικές εργασίες στην περιοχή των Θησαυρών.

Ανακάλυψη κτερισμένου θαλαμωτού τάφου των ύστερων μυκηναϊκών χρόνων στην πόλη της Σαλαμίνας

Τον Απρίλιο 2017, στο κέντρο της πόλης της Σαλαμίνας, ερευνήθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής Πειραιώς και Νήσων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού θαλαμ-

τός / θαλαμοειδής τάφος που ανήκει σε νεκροταφείο μυκηναϊκών χρόνων. Συστάδες του ίδιου νεκροταφείου έχουν ερευνηθεί με σωστικές ανασκαφές το 1964, 1992 και 2009. Τότε αποκαλύφθηκαν δύο θάλαμοι της ίδιας συστάδας

Μυκηναϊκό ειδώλιο τύπου Φ κατά χώρα. Θαλαμοειδής τάφος της πόλης της Σαλαμίνας (φωτ.: ΥΠΠΟΑ).

τάφων με τον σημερινό. Ο θάλαμος του τάφου, λαξευμένος στο φυσικό πέτρωμα της περιοχής, εντοπίστηκε κατά τη διάρκεια εκσκαφικών εργασιών για τη σύνδεση παρακείμενης οικίας με τον κεντρικό αγωγό της αποχέτευσης της πόλης. Πρόκειται για θάλαμο διαστάσεων 2,60μ. x 2,90μ. και ύψους 1,50μ. στο ψηλότερο σημείο του. Λόγω της ύπαρξης πλούσιων πηγών γλυκού νερού στο τμήμα αυτό της πόλης, το κενό του θαλάμου βρέθηκε πλημμυρισμένο με νερό, το οποίο αντλήθηκε με μηχανικά μέσα προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα. Αποκαλύφθηκαν περί τα 40 ακέραια αγγεία, με πολύ καλή κατάσταση διατήρησης της γραπτής τους διακόσμησης, και περίπου 10 σε θραύσματα, καθώς και σκελετικό υλικό πέντε τουλάχιστον ατόμων. Ο τάφος από μια πρώτη εκτίμηση, χρησιμοποιήθηκε από το β' ήμισυ του 13ου έως το α' ήμισυ του 12ου αιώνα π.Χ.

METPO Θεσσαλονίκης: Συνεχίζονται οι εργασίες ανάδειξης των αρχαιοτήτων

Στόχος του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού είναι η προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων του METPO Θεσσαλονίκης, σε άμεση συνάρτηση με την εξυπηρέτηση των πολιτών. Οι ανασκαφικές

εργασίες στα ανοιχτά σκάμματα του METPO συνεχίζονται, μετά από τις πρόσφατες συνεννοήσεις μεταξύ των συναρμόδιων Υπουργείων Πολιτισμού-Αθλητισμού και Υποδομών-Μεταφορών-Δικτύων, και την απόφαση για στενότερη παρακολούθηση της υλοποίησης του συνόλου των εργασιών.

Ειδικά για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων από τις ανασκαφές του METPO Θεσσαλονίκης, το ΥΠΠΟΑ συγκρότησε Ομάδα Εργασίας, ενώ η Γενική Γραμματέας του ΥΠΠΟΑ Μαρία Ανδρεαδάκη Βλαζάκη θα εποπτεύει τις εργασίες σε εβδομαδιαία βάση. Οι σωστικές ανασκαφές του METPO στη Θεσσαλονίκη συγκαταλέγονται στις σπουδαιότερες ανασκαφές της χώρας και φέρνουν στο φως πλούσια και σημαντικά στοιχεία της διαχρονικότητας της βυζαντινής συμβασιλεύουσας.

Η διεπιστημονική ομάδα θα σχεδιάσει την έκθεση και ανάδειξη των κινητών ευρημάτων των ανασκαφών, αλλά και των πολλών αποσπασμένων μνημείων. Στόχος είναι η οργανική ένταξη των αρχαιοτήτων που συμπληρώνουν την ιστορική φυσιογνωμία του κέντρου της πόλης στην καθημερινότητα των πολιτών και των επισκεπτών. Οι σταθμοί του METPO θα αποτελέσουν υπόγεια

Μετρό Θεσσαλονίκης. Άποψη των ανασκαφικών ερευνών (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

κελύφη έκθεσης των ιστορικών τεκμηρίων του τόπου, τα οποία θα έρχονται σε άμεσο διάλογο με τις αρχαιότητες που θα αναδειχθούν στη θέση τους (όπως είναι η αρχαία πολεοδομική ενότητα στο σταθμό Βενιζέλου και οι αρχαιότητες στο σταθμό Αγ. Σοφίας) προσθέτοντας ιστορικό-πολιτιστικό περιεχόμενο στο σύγχρονο τεχνικό έργο, έργο που ήδη έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον των ειδικών, λόγω των ιδιαίτερων τεχνικών λύσεων που επιλέχθηκαν για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων.

Παράλληλα, σε ελεύθερους δημόσιους χώρους της πόλης θα αναπτυχθούν αρχαία μνημεία κοντά στο σημείο όπου αποκαλύφθηκαν, τα οποία μαζί με τα υπόλοιπα ιστάμενα μνημεία της περιοχής θα διαμορφώσουν μια μοναδική σε παγκόσμιο επίπεδο αισθητική και λειτουργική ενότητα, η οποία θα αποδώσει νέα ταυτότητα στον δημόσιο αστικό χώρο της σύγχρονης πόλης και θα μετατρέψει τη Θεσσαλονίκη σε ανοικτό μουσείο.

Την Ομάδα Εργασίας που απαρτίζεται από στελέχη της Κεντρικής Υπηρεσίας του ΥΠΠΟΑ και τους υπεύθυνους αρχαιολόγους της Εφορείας Πόλης Θεσσαλονίκης, πλαισιώνουν στελέχη του Δήμου Θεσσαλονίκης και της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ, ώστε να εξευρεθούν οι κατάλληλες λύσεις που θα υπηρετήσουν το κοινό όραμα μέσα από τον απαραίτητο γόνιμο διάλογο. Η ομάδα εργασίας θα συνεχίσει να εργάζεται στο άριστο κλίμα συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων, κλίμα που προσφέρει προοπτική για συνολική ανάπλαση σημαντικών περιοχών της Θεσσαλονίκης με ιστορικές αναφορές.

Διευρύνεται ο αρχαιολογικός χώρος της Μερέντας με απόφαση του ΚΑΣ

Σημαντικά μνημεία, που μέχρι πρόσφατα δεν ανήκαν στον κηρυγμένο από το 1989 αρχαιολογικό χώρο της Μερέντας (αρχ. Μυρρινούντος), βρίσκουν τη θέση τους στον αναθεωρημένο αρχαιολογικό «χάρτη» της περιοχής, σύμφωνα με απόφαση του ΚΑΣ. Πρόκειται για την επέκταση των ορίων του αρχαιολογικού χώρου, που είχε κηρυχθεί εξαιτίας των πλούσιων ευρημάτων της περιοχής, τα οποία χρονολογούνται από τους προϊστορικούς έως και τους μεταβυζαντινούς χρόνους, μαρτυρώντας τη μακραίωνη ιστορία της.

Όπως αναφέρθηκε στη συνεδρίαση του ΚΑΣ, η περιοχή προστατεύεται και με άλλα είδη κηρύξεων, όπως η ζώνη απολύτου προστασίας ορεινών όγκων στην οποία έχει ενταχθεί το όρος Μερέντα και το μεγαλύτερο μέρος του αρχαιολογικού χώρου. Ωστόσο, η νέα οριοθέτηση έρχεται να συμπληρώ-

Ο κούρος (αρ. 4890 ΕΑΜ) και η κόρη Φρασίκλεια (αρ. 4889 ΕΑΜ) την στιγμή της ανεύρεσής τους στην νεκρόπολη του Μυρρινούντος Αττικής το 1968.

σει το καθεστώς προστασίας ενός τόπου, που βρίθεται αρχαιοτήτων. Τα νέα όρια περιλαμβάνουν αρχαιότητες που βρίσκονται εντός των ολυμπιακών εγκαταστάσεων (νέος Ιππόδρομος και Ολυμπιακό Ιππικό Κέντρο), όπως η αγροικία με τα 15 δωμάτια, που χρονολογείται μεταξύ τελών 4ου και αρχών 3ου αι. π.Χ. και ο ταφικός περίβολος του 4ου αι. π.Χ. (με επανάχρηση κατά τον 1ο αι. μ.Χ.) και τμήμα αρχαίας οδού, τα οποία είναι σήμερα διατηρημένα και ορατά. Επίσης, στον αναθεωρημένο αρχαιολογικό χώρο περιέρχονται και αρχαιότητες που ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή (εκτός ολυμπιακών εγκαταστάσεων), όπως εκείνες που τεκμηριώνουν τον αρχαίο δήμο της Αγγελής, στη θέση Αγγελήσι, ονομασία που δείχνει τη διατήρηση της μνήμης. Η θέση αυτή βρίσκεται κοντά στον Ιερό Ναό της Αγίας Τριάδας, επίσης πολύ σημαντικό μνημείο, καθώς νεώτερα στοιχεία τον συνδέουν πιθανόν με την ύπαρξη ρωμαϊκής κρήνης, με παλαιохριστιανική και βυζαντινή φάση, καθώς και με μια μεταβυζαντινή ζωγραφική του 18ου αιώνα, η οποία είναι σήμερα ορατή.

Οι ανασκαφές που έγιναν μεταξύ 2000-2004, στο πλαίσιο των εργασιών για τα ολυμπιακά έργα, καθώς και εκείνες που ακολούθησαν στο πλαίσιο άλλων μεγάλων έργων στην ευρύτερη περιοχή, ουσιαστικά αποκάλυψαν το κέντρο του αρχαίου δήμου Μυρρινούντος, ενός από τους πιο εύρωστους οικονομικά και πιο εύφορους δήμους της Αττικής. Από τις μυρτιές (μυρρίνες), εξάλλου, που ευδοκίμουσαν εκεί προέρχεται και η αρχαία ονομασία (Μυρρινούς), με τη Μερέντα να αποτελεί παραφθορά της. Στον νέο «χάρτη» εμπεριέχονται, επίσης, σημαντικά σπήλαια, μεταξύ των οποίων το σπήλαιο Χόνι Λάγκι (με ευρήματα από τις αρχές της Νεώτερης Νεολιθικής, την Υστεροελλαδική και την

Υστερορωμαϊκή Εποχή) και το βάραθρο Τρύπα του Ληστή (με κεραμική από τη Νεώτερη και Τελική Νεολιθική, τη Μυκηναϊκή και Ρωμαϊκή περίοδο).

Νέα φάση εργασιών ξεκινά στα μνημεία της Ακρόπολης

Καταβιάστηκε (22/6/2017) με επιτυχία ο κεντρικός ορθοστάτης του τυμπάνου του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα παρουσία της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού Μαρίας Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, του προέδρου της

Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως (ΕΣΜΑ) ακαδημαϊκού Μανόλη Κορρέ και της Προϊσταμένης της ΥΣΜΑ Βασιλικής Ελευθερίου. Το έργο εντάσσεται στη νέα φάση εργασιών που ξεκινά στα μνημεία της Ακρόπολης.

Εκτός από τον κεντρικό ορθοστάτη και άλλοι λίθοι του δυτικού αετώματος παρουσιάζουν σοβαρές θραύσεις λόγω της διάβρωσης των σιδηρών συνδέσμων, που τοποθετήθηκαν τον μεσοπόλεμο και για τον λόγο αυτό η παρέμβαση κρίθηκε ως απολύτου προτεραιότητας. Η καθαί-

Η προετοιμασία απομάκρυνσης του κεντρικού ορθοστάτη του τυμπάνου του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα, παρουσία της Γενικής Γραμματέως του ΥΠΠΟΑ Μαρίας Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, του προέδρου της ΕΣΜΑ ακαδημαϊκού Μανόλη Κορρέ και της Προϊσταμένης της ΥΣΜΑ Βασιλικής Ελευθερίου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

ρηση, εκτός από τρεις λίθους του ορθοστάτη, περιλαμβάνει και πέντε λίθους του τοίχου, που βρίσκεται όπισθεν του τυμπάνου. Οι εργασίες εξυγίανσης από παλαιά κονιάματα και σιδηρούς συνδέσμους και συστηματικής συντήρησης, που απαιτούνται σε όλους του γεινιάζοντες λίθους, θα πραγματοποιηθούν επί τόπου και εκτιμάται ότι θα διαρκέσουν δύο χρόνια. Εκτός από το δυτικό αέτωμα, εργασίες αποκατάστασης θα γίνουν στο βόρειο τοίχο του σηκού του Παρθενώνα. Επίσης θα συνεχιστεί η διαμόρφωση των ραβδώσεων στα συμπληρώματα των κιόνων του προνάου και η αποκατάσταση και ανατοποθέτηση των δοκών της οροφής του δυτικού πτερού του μνημείου.

Στα Τείχη, οι εργασίες θα ξεκινήσουν από περιοχή της βόρειας πλευράς πλησίον των Προπυλαίων, όπου ήδη έχει τοποθετηθεί κριώμα

και θα συνεχιστούν επίσης στη βόρεια πλευρά στην περιοχή του Ερεχθείου. Μικρότερης κλίμακας συντήρηση προβλέπεται σε περιοχή του νότιου τείχους κοντά στην ΝΑ γωνία του βράχου. Παράλληλα με τις εργασίες αναστήλωσης, θα πραγματοποιηθούν εργασίες συντήρησης όχι μόνο στον Παρθενώνα και τα Τείχη αλλά και στα Προπύλαια, σε περιοχές που δεν έχουν συντηρηθεί πρόσφατα. Εκτός όμως από την αναστήλωση και την συντήρηση των μνημείων, στο πρόγραμμα, που θα υλοποιηθεί έως το τέλος του 2020, περιλαμβάνονται ποικίλες δραστηριότητες για την διάσωση και ανάδειξη αρχιτεκτονικών μελών, τη γεωμετρική τεκμηρίωση των μνημείων, την τεκμηρίωση των εργασιών, την προβολή του έργου μέσα από ψηφιακές εφαρμογές αλλά κυρίως μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που απευθύνονται προς μαθητές και εκπαιδευτικούς.

Ανακαλύφθηκε συγκρότημα κτηρίων δίπλα σε ναό του Απόλλωνα στο Δεσποτικό

Νέα κτήρια έφεραν στο φως οι ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν από τον Μάιο-Ιούλιο 2017 στο ιερό του Απόλλωνα στο ακατοίκητο νησί Δεσποτικό (θέση Μάντρα), δυτικά της Αντιπάρου. Τα αποτελέσματα των φετεινών εργασιών αξιολογούνται ως ιδιαίτερως σημαντικά για την τοπογραφία του ιερού. Από τα φετινά ευρήματα ξεχωρίζουν θραύσμα μαρμαρινού αγαλμάτιου κόρης που χρονολογείται στην πρώιμη αρχαϊκή περίοδο, θραύσμα από την πλίνθο με το πόδι αρχαϊκού κούρου και θραύσμα από την κνήμη και τον αστράγαλο ποδιού κούρου.

Η συστηματική ανασκαφή στο Δεσποτικό ξεκίνησε το 1997 και έχει φέρει στο φως έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στις Κυκλάδες. Διευθύνεται από τον αρχαιολόγο της ΕΦΑ Κυκλάδων, Γιάννο Κουράγιο και πραγματοποιήθηκε και φέτος χάρη σε ευγενικές χορηγίες.

Οι έρευνες επικεντρώθηκαν στην ανασκαφή του κτηριακού συγκροτήματος που είχε μερικώς διερευνηθεί το 2016 στην περιοχή αμέσως νότια του αρχαϊκού τεμένους. Φέτος ήλθαν στο φως οκτώ ακόμη χώροι προς τη νότια και δυτική πλευρά του συγκροτήματος, χωρίς ωστόσο να εντοπιστούν τα όρια του. Το συγκρότημα αποτελείται από 12 χώρους και το συνολικό ορατό εμβαδόν του φθάνει τα 180 τ.μ. Αν και οι διαστάσεις τους ποικίλουν, οι πυκνοκατοικημένοι χώροι του συγκροτήματος έχουν τον ίδιο προσανατολισμό, με εισόδους προς νότο. Ορισμένοι από αυτούς πιθανότατα ήταν αίθριοι, ίσως αυλές ή προθάλαμοι.

Η απομάκρυνση του κεντρικού ορθοστάτη του τυμπάνου του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Ο χώρος ανασκαφής στο Δεσποτικό Αντιπάρου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Με βάση τα ευρήματα (πληθώρα κεραμικής αρχαϊκής και κλασικής περιόδου) και ορισμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία, ο ανασκαφέας εκτιμά ότι το συγκρότημα λειτούργησε ως χώρος αποθήκευσης και διαμονής, κάτι που τεκμηριώνει την υψηλή επισκεψιμότητα του ιερού και την ανάγκη επέκτασης για την ικανοποίηση του μεγάλου αριθμού πιστών έως και τον 4ο αι.π.Χ. Οι εργασίες επεκτάθηκαν και στα κτήρια εκτός του τεμένους. Ολοκληρώθηκε η διερεύνηση του κτηρίου Β που είχε ανασκαφεί ήδη το 2007 και το 2013. Αποκαλύφθηκαν όλοι οι χώροι του αλλά και οι φάσεις χρήσης του που χρονολογούνται στον 7ο αιώνα π.Χ., στο πρώτο ήμισυ του 6ου αιώνα π.Χ. (η κύρια φάση του κτηρίου) και στον ύστερο 6ο αι. π.Χ.

Στο ΒΑ άκρο της χερσονήσου, αρκετά κοντά στην ακτή, εντοπίστηκε και ανεσκάφη ένα ακόμη κτήριο, διαστάσεων 4,40 X 4,30μ. Σώζεται μόνο η θεμελίωσή του. Η θέση του και η κάτοψή του παραπέμπουν σε παρατηρητήριο ή πύργο. Πλούσια και ποικίλα ήταν τα ευρήματα της ανασκαφής. Ενδεικτικά αναφέρονται περισσότεροι από 20 μελαμβαφείς λύχνοι και 30 θραύσματα αγγείων με εγχάρακτες επιγραφές (ΑΠ, ΑΠΟΛ, ΑΝΕΘΗΚΕ κ.α.), θραύσματα «μηλιακών» αμφορέων και

μελαμβαφών κυλίκων, θραύσματα ερυθρόμορφων κρατήρων με παραστάσεις γυμνών νέων, καθημερινής χρήσης αγγεία όπως ηθμοί, λεκάνες, πρόχοι, αλατοδοχεία, φιάλες κ.α., πολλά μεταλλικά αντικείμενα (ήλιοι, πύρροι, αγκίστρια κ.α.). Οι αναστηλωτικές εργασίες διήρκησαν τέσσερις εβδομάδες κατά τις οποίες ολοκληρώθηκε η τοποθέτηση δύο κίωνων του εστιατορίου και των κιονοκράνων τους ενώ προετοιμάστηκε και η τοποθέτηση ενός ακόμη κίονα. Επίσης πραγματοποιήθηκαν και εργασίες συντήρησης τοιχοποιίας στα κτήρια Α και Β. Στις έρευνες συμμετείχαν εκτός από τα μέλη της επιστημονικής ομάδας, πολλοί φοιτητές και αρχαιολόγοι από πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Επαναπατρισμός θραύσματος λίθινου αγωγού από την Αρχαία Ολυμπία

Επαναπατρίστηκε από τη Γερμανία θραύσμα από μαρμάρινο αγωγό, που είχε αποσπαστεί από τον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Ολυμπίας και είχε εξαχθεί παράνομα από την Ελλάδα. Το αρχαίο αντικείμενο παραδόθηκε από Γερμανό πολίτη στα γραφεία της ελληνικής Πρεσβείας στο Βερολίνο. Σύμφωνα με πληροφορίες του Γερμανού που το

Το θραύσμα λίθινου αγωγού από την Αρχαία Ολυμπία που επαναπατρίστηκε από τη Γερμανία (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

παρέδωσε, το θραύσμα προερχόταν από την Αρχαία Ολυμπία, πιθανόν από το Στάδιο, βρισκόταν δε παρανόμως στη Γερμανία από τη δεκαετία του 1930. Από μια πρώτη εξέταση του αντικειμένου, για το οποίο ενημερώθηκε και ο Δ/ντής των ανασκαφών Ολυμπίας R. Senff, πρόκειται πιθανόν για θραύσμα μαρμάρινου αγωγού νερού (διαστάσεων 0,32Χ0,18Χ0,075 μ.). Η άνω επιφάνειά του είναι επεξεργασμένη και στο μέσον της σχηματίζεται αβαθής αύλακα, πλάτους 0,057 μ., για τη ροή του νερού. Η διαμόρφωση κυκλοτερών βαθύνσεων στα δύο του άκρα, πιθανόν για την τοποθέτηση συνδέσμων, ίσως αποτελεί ένδειξη ότι το θραύσμα αυτό είχε χρησιμοποιηθεί εκ νέου κατά το παρελθόν.

Κατόπιν συνενόησης με το αρμόδιο Τμήμα Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών της Διεύθυνσης Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το θραύσμα μεταφέρθηκε αεροπορικώς από το Βερολίνο στην Αθήνα, (10 Αυγούστου 2017), συνοδεία υπαλλήλου της Πρεσβείας, και από εκεί, αυθημερόν, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας, όπου φυλάσσεται. Επισημαίνεται ότι στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Ολυμπίας σώζεται τμηματικά ακόμη και σήμερα ένα εξελιγμένο δίκτυο αγωγών, συνήθως από κογγυλιάτη πωρόλιθο, για την ύδρευση και την απορροή των ομβρίων υδάτων.

Στο φως αρχαίο μωσαϊκό με ελληνική επιγραφή στην Ιερουσαλήμ

Μία σπάνια ανακάλυψη ενός αρχαίου λειψάνου και ενός ιστορικού ντοκουμέντου έφεραν στο φως αρχαιολόγοι στην Παλαιά Πόλη της Ιερουσαλήμ. Πρόκειται για μωσαϊκό δάπεδο ηλικίας 1.500 χρόνων πάνω στο οποίο υπάρχει ελληνική επιγραφή. Η επιγραφή αναφέρει τον Ρωμαίο αυτοκρά-

Η ελληνική επιγραφή που ανακαλύφθηκε σε μωσαϊκό δάπεδο στην Ιερουσαλήμ.

τορα Ιουστινιανό του 6ου αιώνα, καθώς και τον Κωνσταντίνο, ο οποίος υπηρέτησε ως ηγούμενος εκκλησίας, η οποία ιδρύθηκε από τον Ιουστινιανό στην Ιερουσαλήμ. Οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι θα τους βοηθήσει να κατανοήσουν τα ιουστινιάνεια κτήρια που υπάρχουν στην πόλη. Η ανακάλυψη είδε το φως στη διάρκεια εργασιών εγκατάστασης υπόγειων καλωδίων τηλεπικοινωνίας.

Η πλήρης επιγραφή αναφέρει: «Ο πιο ευσεβής Ρωμαίος αυτοκράτορας Φλάβιος Ιουστινιανός και ο πιο θεοσεβής ιερέας και ηγούμενος, Κωνσταντίνος, ανέγειραν το κτήριο στο οποίο (αυτό το μωσαϊκό) τοποθετήθηκε κατά την 14η ένδειξη». Η ένδειξη είναι μια αρχαία μέθοδος μέτρησης ετών που χρησιμοποιήθηκε για φορολογικούς σκοπούς. Όπως δήλωσαν οι αρχαιολόγοι σύμφωνα με την επιγραφή το ψηφιδωτό χρονολογείται π. 550/551 μ.Χ.

Ο Ιουστινιανός ήταν ένας από τους σημαντικότερους αυτοκράτορες της Βυζαντινής εποχής. Το 543 μ.Χ. ίδρυσε την Εκκλησία της Νέας Ιερουσαλήμ -μια από τις μεγαλύτερες χριστιανικές εκκλησίες στην ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και τη μεγαλύτερη στην Ιερουσαλήμ την εποχή εκείνη. «Το γεγονός ότι η επιγραφή διατηρήθηκε τόσους

αιώνες αποτελεί ένα αρχαιολογικό θαύμα», δήλωσε ο Ντέιβιντ Γκέλμαν, διευθυντής ανασκαφών της Αρχής Ισραηλινών Αρχαιοτήτων. «Κάθε αρχαιολόγος ονειρεύεται να βρει στις ανασκαφές μια επιγραφή, ειδικά μία τόσο καλά διατηρημένη και σχεδόν εντελώς άθικτη», πρόσθεσε. Οι ερευνητές πιστεύουν ότι το κτήριο μέσα στο οποίο ήταν τοποθετημένο το μωσαϊκό, ήταν δίπλα στην παλιά Πύλη της Αρχαίας Πόλης, η οποία χρησίμευε ως πανδοχείο για τους προσκυνητές.

Οι «Μαγεμένες» στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Στη νέα προσωρινή θέση τους, αυτήν τη φορά στην προστατευτική σκιά της στοάς του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, βρίσκονται οι «Μαγεμένες», τα αντίγραφα τεσσάρων αμφίπλευρων αγαλμάτων, που είχαν κλαπεί από την πόλη το 1864. Οι αυθεντικές «Μαγεμένες» («Las Incantadas» στα σεφαραδίτικα), γνωστές και ως «Καρυάτιδες της Θεσσαλονίκης», φυλάσσονται σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου, αλλά τα πιστά αντίγραφά τους,

Οι «Μαγεμένες» (αντίγραφα) τοποθετούνται στη στοά του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

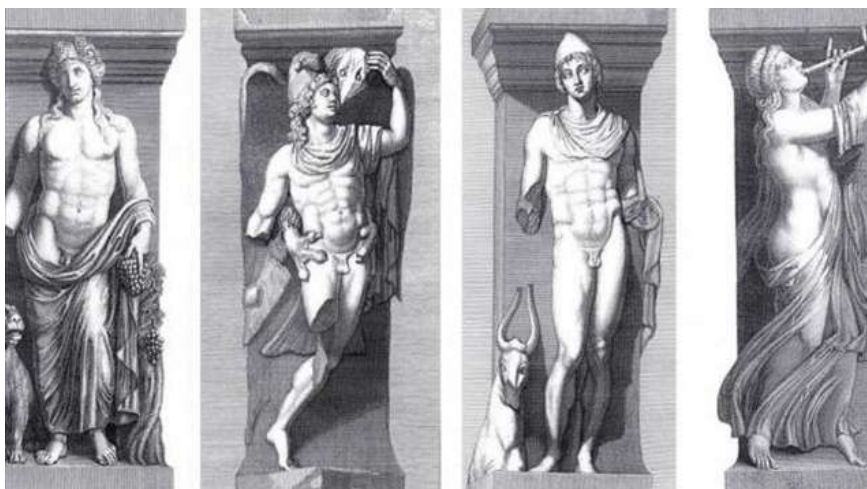
φτιαγμένα στο Λούβρο, βρίσκονται εδώ και περίπου δύο χρόνια στη γενέθλια πόλη.

Οι τέσσερις αμφίπλευροι πεσσοί που έφθασαν στην πόλη μετά από αγώνα φορέων της πόλης εκτέθηκαν για πρώτη φορά στην 80ή ΔΕΘ και παρέμεναν μέχρι σήμερα στις αποθήκες της

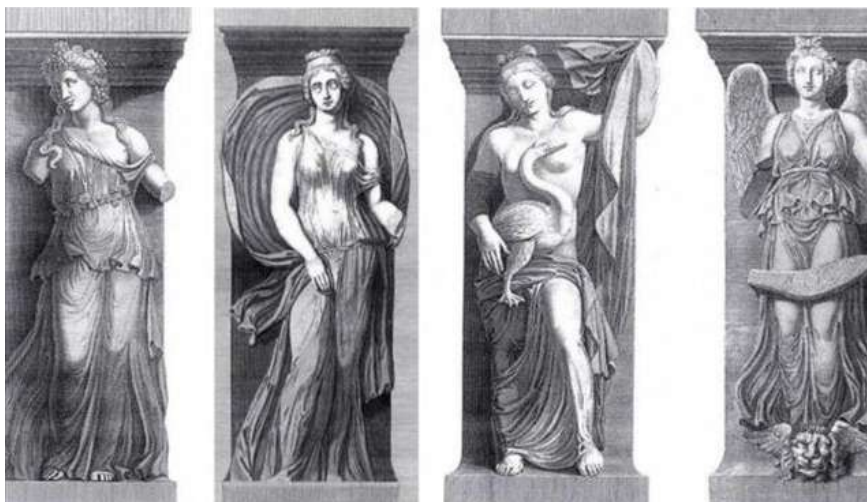

Επισκέπτες φτάνουν στο σπίτι του Εβραίου εμπόρου για να δουν τις “Incantadas”. Ο οικοδεσπότης προσφέρει καφέ στον Βρετανό πρόξενο· η γυναίκα και οι κόρες του παρακολουθούν από το μπαλκόνι. Στο βάθος, οι Βρετανοί αρχαιοδίφες Τζέιμς Στιούαρτ και Νικόλας Ρέβεντ, ο γιος του προξένου (ο μόνος ντυμένος ευρωπαϊκά) και ο Έλληνας δραγουμάνος του προξένου (1754).

α' όψη

β' όψη

Σχέδια των «Las Incantadas» (από αριστερά):

α' όψη: Διόνυσος, Γανυμήδης, Δίοςκουρος, Μαινάδα / β' όψη: Αριάδνη, Αύρα, Λήδα, Νίκη.

Έκθεσης. Η προσωρινή τους τοποθέτηση στη βόρεια είσοδο του Αρχαιολογικού Μουσείου αλλάζει την εξωτερική εικόνα του Μουσείου και δίνει τη δυνατότητα στους Θεσσαλονικείς και τους τουρίστες να θαυμάσουν την ομορφιά τους. Οι «Μαγεμένες» θα παραμείνουν σκεπασμένες μέχρι τα εγκαίνια της 82ης έκθεσης Θεσσαλονίκης όταν θα αποκαλυφθούν σε ειδική τελετή εγκαινίων. Τα γλυπτά πήραν την ονομασία «Μαγεμένες» από μια λαϊκή παράδοση, χωρίς ιστορική βάση. Ανήκαν σε μια στοά που συνέδεε το παλάτι του Μεγάλου Αλεξάνδρου με ένα άλλο, στο οποίο διέμενε ο φιλοξενούμενός του βασιλιάς της Θράκης με την συνοδεία του. Η βασίλισσα της Θράκης ενέδωσε στη γοητεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και εκείνος τις νύχτες την επισκεπτόταν κρυφά περνώντας από αυτή τη στοά. Ο άντρας της το έμαθε και ζήτησε να

κάνουν στη στοά μάγια. Ο Αριστοτέλης ενημέρωσε τον Αλέξανδρο, ο οποίος εκείνη τη νύχτα δεν βγήκε. Η βασίλισσα, ανήσυχη για την καθυστέρησή του, πήγε με την ακολουθία της στη στοά να τον περιμένει και, χτυπημένη από τα μάγια, μαρμάρωσε, όπως μαρμάρωσε αμέσως μετά κι ο άντρας της, που πήγε κι αυτός εκεί για να δει αν τα μάγια είχαν αποδώσει.

Το μνημείο με την ονομασία «Μαγεμένες» ή Είδωλα, Las Incantadas, ανήκει πιθανότατα σε ένα σημαντικό δημόσιο κτήριο στο κέντρο της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης. Χρονολογείται στο τέλος του 2ου ή στις αρχές του 3ου αιώνα μ.Χ. και τοποθετείται κάπου ανάμεσα στην Παναγία Χαλκίων, τα Λουτρά Παράδεισος και στον Άγιο Νικόλαο, στον άξονα της σημερινής οδού Αριστοτέλους.

Νέα ταφικά μνημεία στο μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονιών

Ολοκληρώθηκε η δεύτερη περίοδος της συστηματικής ανασκαφικής έρευνας στα Αηδόνια Νεμέας (29 Ιουλίου 2017), με τη διερεύνηση τάφων που ήταν ήδη γνωστοί από πέρυσι, ενώ ταυτόχρονα εντοπίστηκαν και μελετήθηκαν νέα ταφικά μνημεία. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν, όπως και πέρυσι, εργασίες προστασίας των μνημείων και διαμόρφωσης του αρχαιολογικού χώρου, έχοντας πάντοτε ως γνώμονα τον κύριο στόχο του προγράμματος που είναι η συνολική προστασία και ανάδειξη της αρχαίας θέσης. Η ανασκαφική

έρευνα διενεργείται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κορινθίας υπό τη διεύθυνση του Δρος Κωνσταντίνου Κίσσα με τη συνέργεια του Nemea Center for Classical Archaeology (University of California at Berkeley), διά της Διευθύντριάς του και κύριας συνεργάτιδας του προγράμματος, Δρος Kim Shelton.

Το μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονιών είχε ανακαλυφθεί και λεηλατηθεί από αρχαιοκάπηλους στις δεκαετίες του 1970 και 1980 και κτερίσματα των ταφών κατέληξαν στα δίκτυα του διεθνούς παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων. Το 1993 η Ελλάδα πέτυχε μια σημαντική νίκη στον αγώνα

Ανασκαφή θαλαμοειδούς τάφου στο νεκροταφείο των Αηδονιών (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Κατώτερο νεκροταφείο Αιγιδνιών. Ο δρόμος, το στόμιο και στο βάθος ο θάλαμος του συλημένου θαλαμοειδούς τάφου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

κατά της αρχαιοκαπηλίας με τον επαναπατρισμό του Θησαυρού των Αιγιδνιών, ενός μοναδικού αρχαιολογικού συνόλου, που εκτίθεται σήμερα μαζί με τα ανασκαφικά ευρήματα του νεκροταφείου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας. Το πρόγραμμα συστηματικής ανασκαφικής έρευνας και ανάδειξης στα Αιγιδνία φιλοδοξεί όχι μόνο στην αποτελεσματική προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής, αλλά και στην συμπλήρωση των πληροφοριών που χάθηκαν από την παράνομη ανασκαφική δραστηριότητα.

Το μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αιγιδνιών συνίσταται σχεδόν αποκλειστικά από θαλαμοειδείς τάφους, οργανωμένους σε συστάδες. Οι θαλαμοειδείς είναι τάφοι λαξευμένοι στο φυσικό βράχο και αποτελούνται από τρία τμήματα: τον δρόμο, ένα καταφορικό διάδρομο που οδηγεί από την επιφάνεια του εδάφους στο στόμιο, την είσοδο δηλαδή του τάφου, που φράσσεται με ακανόνιστα τοποθετημένους λίθους, σφραγίζοντας τον υπόγειο ταφικό θάλαμο.

Κατά τη φετινή ανασκαφική περίοδο στο μεσαίο νεκροταφείο, όπου το 2016 είχε ερευνηθεί ο

Κατώτερο νεκροταφείο Αιγιδνιών. Τμήμα του θαλάμου του τάφου με τον μνημειώδη λάκκο και τους καλυπτήριους λίθους κατά χώραν (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Κατώτερο νεκροταφείο Αηδονιών. Η πρωιμότερη ταφή του δεύτερου λάκκου, στα δυτικά του θαλάμου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

θάλαμος ενός επιπλέον τάφου, η έρευνα αποκάλυψε το στόμιο και το δρόμο του μνημείου.

Στο κατώτερο νεκροταφείο η πρόσφατη έρευνα έφερε στο φως δύο νέους θαλαμοειδείς τάφους. Παρά το γεγονός ότι ο ένας τάφος είχε εξολοκλήρου συληθεί στο πρόσφατο παρελθόν, η επιστημονική ανασκαφή του τεκμηρίωσε τη χρονολόγησή του στην ύστερη μυκηναϊκή περίοδο (π. 1350 - 1200 π.Χ.), καθώς και την περιορισμένη διάρκεια χρήσης του μνημείου, ενώ αναδείχθηκε ολοκληρωμένη η εξαιρετικά ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική του μορφή.

Ο δεύτερος τάφος κατασκευάστηκε στην πρώιμη μυκηναϊκή εποχή, χρησιμοποιήθηκε ως τα τέλη της περιόδου και βρέθηκε κάτω από παχύτερες επιχώσεις με κατάλοιπα της αρχαϊκής περιόδου, των ύστερων ρωμαϊκών και των μεσοβυζαντινών χρόνων. Πρόκειται για σημαντικότερο μνημείο που μαρτυρεί την ιστορική αλληλουχία των εποχών στον αρχαιολογικό χώρο των Αηδονιών και η συστηματική ανασκαφή του έρχεται με αυτό τον τρόπο να αποκαταστήσει σημαντικά κενά στην ιστορική έρευνα που έχουν χαθεί οριστικά με τη χρόνια λαθρανασκαφική δραστηριότητα που έπληξε άλλα μνημεία των Αηδονιών.

Οι ενταφιασμοί των νεκρών εντοπίστηκαν σε τρεις λάκκους και στο δάπεδο του θαλάμου. Ο ένας λάκκος είναι μνημειώδης, με μήκος σχεδόν 4

μ. και κάλυψη από ευμεγέθεις πλακοειδείς λίθους, και περιλάμβανε τρεις ταφές. Στον δεύτερο λάκκο βρέθηκαν δύο ακόμη ταφές, η μία κτερισμένη με χάλκινες αιχμές βελών και πέντε εγχειρίδια και μαχαίρια, δύο από τα οποία διέθεταν λαβές επενδεδυμένες με λεπτότατα φύλλα χρυσού, ενώ στο γέμισμα του τρίτου λάκκου βρέθηκαν θραύσματα από δύο ανακτορικούς πιθαμφορείς, δύο μνημειώδη αγγεία με φυτική διακόσμηση, που πιθανώς θα αποκατασταθούν ολόκληρα. Οι ταφές στο δάπεδο ήταν απλούστερα κτερισμένες με πήλινα αγγεία και λίθινα κομβία.

Τα νέα δεδομένα τεκμαίρουν τις περιόδους χρήσης της θέσης στα Αηδόνια και θέτουν τις βάσεις για τη μελέτη των ρόλων που οι ανά διαστήματα κοινότητες διαδραμάτισαν κατά την ανάδυση και την αποσύνθεση διαφορετικών κεντρικών οργανισμών, από τις μυκηναϊκές τοπαρχίες και εν συνεχεία πολιτείες, στην πόλη-κράτος του Φλιούντα, τις εξελίξεις στη ρωμαϊκή επαρχία της Αχαΐας και τον πολιτικό κατακερματισμό της μεσοβυζαντινής περιόδου.

Επιμέλεια:
Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος